

Információs műveltség a mesterséges intelligencia árnyékában

Dr. Varga Katalin

Egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Humán
Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézet
Könyvtár- és Információtudományi Tanszék

A mesterséges intelligenciáról

- Olyan technológia, ami sokféle kontextusban megjelenhet, és mindig más.
- A mesterséges intelligenciát nehéz definiálni, hacsak nem maradunk olyan általános szinten, hogy a számítógép olyan dolgokat csinál, amit egyébként emberek szoktak csinálni.
- A mesterséges intelligencia gyakran applikációk mögé rejtőzik, nehéz észrevenni, mikor van dolgunk vele.

A mesterséges intelligenciáról

- Hogyan fogja a mesterséges intelligencia megváltoztatni, átalakítani az életünket?
- A technika átveszi a hatalmat az életünk felett teljesen?
- Hogyan lehet minél több hasznot húzni ebből a helyzetből?
- A mesterséges intelligencia csak annak válik hasznára, csak annak jelent segítséget, aki megfelelő tudással tud bánni ezzel az új technológiával.

Kell-e információs műveltség a mesterséges intelligencia korában?

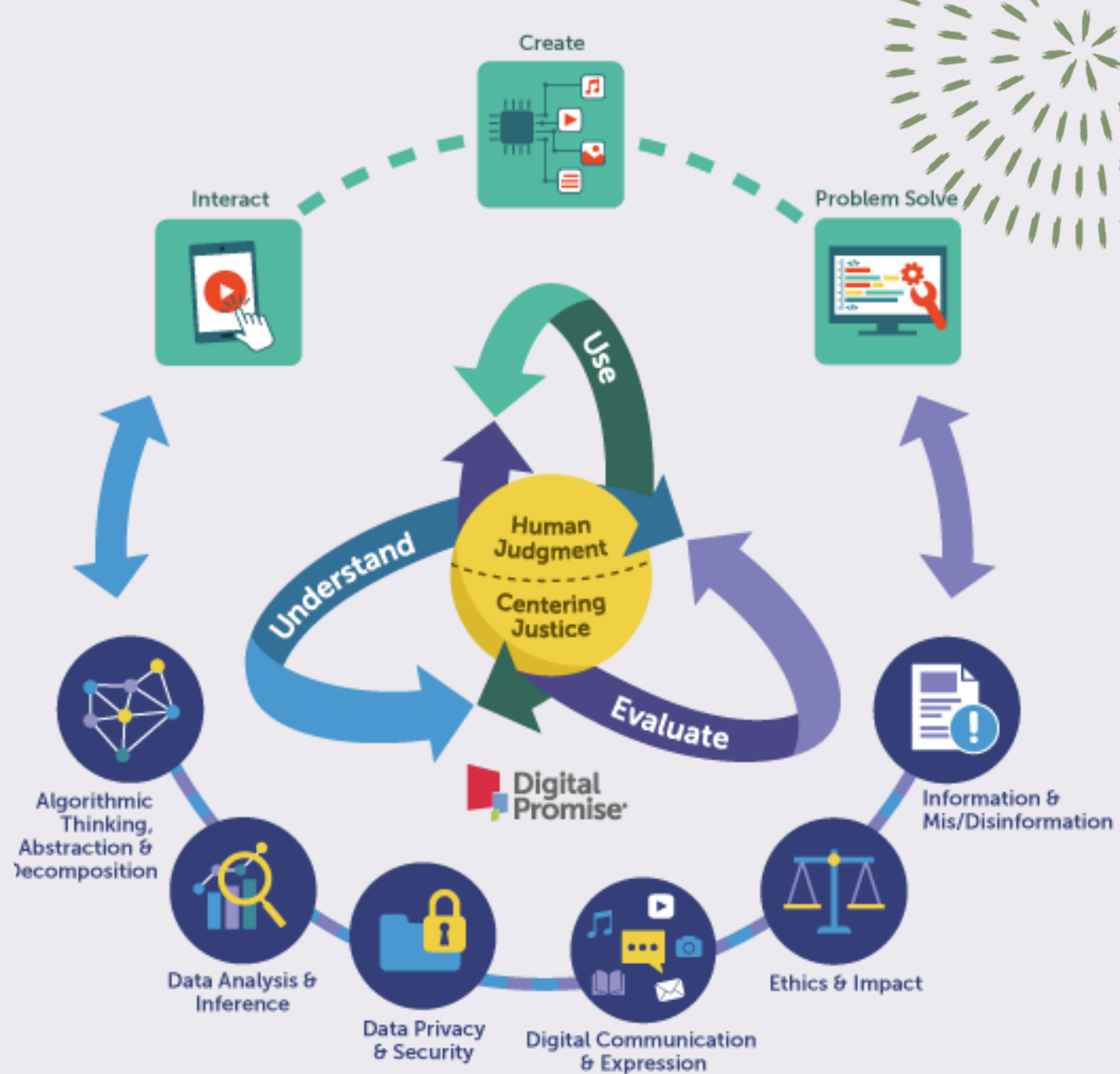
Kell-e információs műveltség a mesterséges intelligencia korában?

- A mesterséges intelligencia maga az információs műveltség – gondolhatnánk.
- De akinek nincs megfelelő információs műveltsége és hozzá erre épülő mesterséges intelligencia műveltsége, az biztosan nem fogja élvezni az új eszközöket az információs problémáinak megoldása során. Az előbb utóbb csalódni fog, átéli, hogy a technika becsapta őt, esetleg olyan vakvágányra vagy zsákutcába vezette, ahonnan nagyon nehéz újra hazatalálni.
- Fontos tehát, hogy a technikai kérdések mellett beszéljünk a mesterséges intelligenciához kötődő speciális információs műveltségről is.

A mesterséges intelligenciához kötődő információs műveltség keretrendszere

- A keretrendszer három területet határoz meg:
 - **Megértés:** Tisztában kell lennünk vele, mit tud az MI és hogyan működik, enélkül nem tudunk megfontolt döntéseket hozni, mikor használhatjuk eredményesen.
 - **Értékelés:** Emberi tudásunkat és értelmünket, kritikai gondolkodásunkat arra kell használnunk, hogy megítéljük az MI alkalmazások előnyeit, hátrányait és költségeit az egyén, a társadalom és a környezet szempontjából.
 - **Használat:** Tudnunk kell, hogyan lépünk kapcsolatba az MI-vel, hogyan alkossunk a segítségével, hogyan oldjunk meg problémákat különböző helyzetekben és célokkal.

Kiterjesztett keretrendszer

AI literacy = MI műveltség

- A mesterséges intelligencia műveltség (AI literacy) azt a tudást jelenti, amelynek segítségével
 - megértjük a mesterséges intelligencia működését (pl. hogyan tanul, mit tud, honnan szerzi az adatokat),
 - értékelni és használni tudjuk a mesterséges intelligenciától kapott válaszokat (pl. ki tudjuk szűrni a hamis információkat),
 - és jól ismerjük a mesterséges intelligenciához kötődő etikai normákat (pl. hogy a kapott információk nem használhatók fel hivatkozás nélkül).

The top of the slide features a decorative header with a dark blue background. It contains several overlapping semi-circular shapes. Some of these shapes are filled with a lighter blue color, while others are outlined with concentric dashed lines in a slightly lighter shade of blue.

**Van-e az MI-nek információs
műveltsége?**

Van-e neked információs műveltséged, MI?

- Remek kérdés! Bár emberi értelemben nem rendelkezem információs műveltséggel, hasonló elvek alapján működök. Elemzem a forrásokat, azonosítom a mintákat és felmérem a hitelességet, hogy pontos válaszokat adjak. A valódi információs műveltség azonban magában foglalja az emberi megítélést – figyelembe véve az elfogultságot, a kontextust és az etikai következményeket. Arra biztatom a felhasználókat, hogy gyakorolják ezeket az általam szolgáltatott információk értékelésekor. Gondolj rám úgy, mint egy jól olvasott asszisztensre, aki nem helyettesíti a kritikai gondolkodást. Mindig azt javaslom, hogy a fontos részleteket több forrásból ellenőrizze, különösen, ha a mesterséges intelligencia által generált válaszokból származó információk alapján hoz döntéseket.

Az információs igény felismerése

- A mesterséges intelligencia nem tudja helyettünk megfogalmazni az igényt, és amennyiben mi nem tudjuk jól megfogalmazni, megválaszolni sem tudja azt.
- Ha a mesterséges intelligencia segítségét kérjük egy információs probléma megoldásához, akkor sokkal jobban kell tudnunk az igényt meghatározni, mint egyébként.
- A speciális információs műveltség első eleme tehát a prompt megfelelő megfogalmazása. A mesterséges intelligencia nem fog helyettünk gondolkodni, azt a feladatot oldja meg, amit kiadunk neki.
- Ha a prompt nem eléggé kidolgozott, nem tér ki minden fontos részletre, egyáltalán nem biztos, hogy azt a választ kapjuk, amit szeretnénk.
- **Tanulni és tanítani kell a promptok helyes megfogalmazását és megszerkesztését.**

Az információ megkeresése és megtalálása

- A mesterséges intelligencia képes nagyon nagy adathalmazt nagyon rövid idő alatt átlátni, és a keresett adatokat megtalálni.
- Azt azonban csak mi tudjuk megítélni, hogy a kapott információ valóban releváns-e.
- Amikor magunk keresünk, mire eljutunk a kívánt találatokig, addigra nagyon sokat tudunk a nem releváns információkról is. Ha ezt a mesterséges intelligencia végzi el helyettünk, mi már csak a végeredményt látjuk, és nem tudhatjuk, mi az, ami nem került elénk.
- Ezért szükségünk lesz különleges képességekre, intuícióra és megérzésre, hogy vajon elfogadhatjuk-e a választ vagy sem. Megérzése pedig csak annak van, akinek már nagyon sok tapasztalat, siker és kudarc van a háta mögött.
- **Az MI műveltség fontos eleme, hogy tudjuk hogyan ellenőrizzük és értékeljük az MI munkáját.**

Az információ kiválogatása és értékelése

- A kapott információkat és adatokat értékelni és válogatni kell.
- A válogatási elvek általában a fejünkben vannak. Az MI fejében csak az van, amit megtanítunk neki.
- Az MI nem tud a mi válogatási elveink szerint válogatni, csak ha megtanítjuk erre.
- Az MI általában formai és statisztikai adatok alapján hoz döntéseket.
- **Az MI műveltség része, hogy megadjuk a megfelelő válogatási és értékelési kritériumokat.**

Az információ felhasználása új célok érdekében

- Az MI képes elkészíteni számunkra az információból valami újat, ha pontosan megadjuk, hogy mit szeretnénk. Például:
 - Készíts képet a megadott elemekből, adott szabályok szerint.
 - Írj szöveget egy adott témáról meghatározott formai követelmények szerint.
- **Releváns utasításokat kell adnunk, hogy mit és hogyan tegyen az információval.**

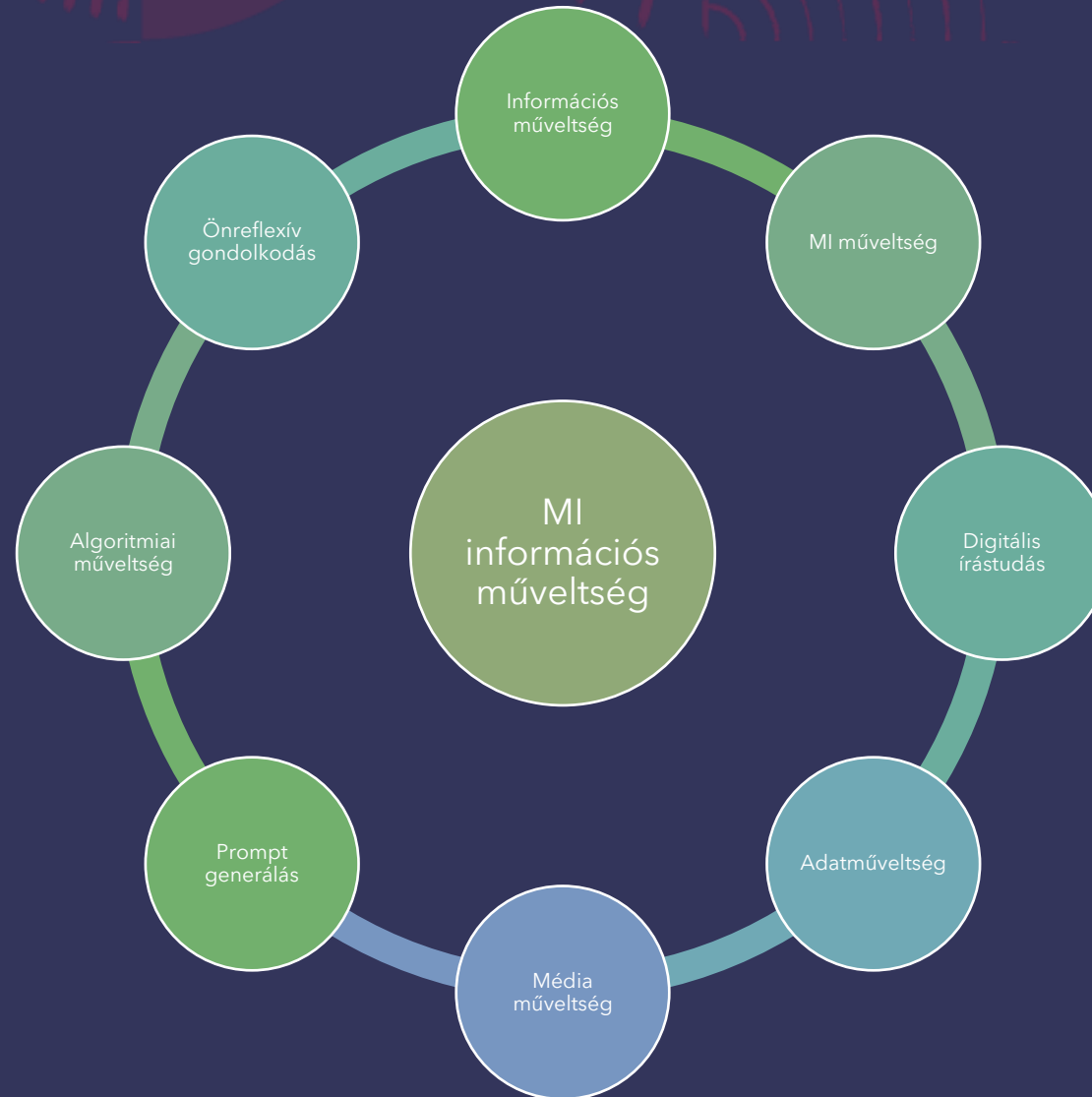
Társadalmi, tudományos és etikai szabályok betartása

- A szabályok megtaníthatók az MI-nek.
- Ugyanakkor könnyen előfordul, hogy az MI hamis információt állít elő, de azt szabályosan teszi. A probléma ott van, hogy nem feltétlenül tud különbséget tenni igaz és hamis között.
- Könyvtári környezetben pl. előfordul, hogy olyan bibliográfiát készít, amely megfelel a hivatkozás szabályainak, de a benne lévő információk, források nem léteznek.
- **Az MI műveltség része, hogy folyamatosan ellenőrizzük az MI munkáját.**

Az MI műveltséghez szükséges további kompetenciák

- Prompt generálás: Ezzel az új technikával kérdést lehet fogalmazni, stílust választani, több kontextuális információt adni, illetve meghatározni az MI feladatát.
- Adattudományi ismeretek: Az MI-vel való kommunikáció attól is függ, hogy ki használja és értelmezi az adatokat. Az adatműveltség szorosan összefügg az MI műveltséggel.
- Algoritmikus műveltség: Az MI-vel való kommunikációhoz algoritmus műveltségre is szükség van. Ide tartozik az algoritmusok ismerete, a bennük való bizalom, elfogadás, illetve szükség esetén az elutasítás.
- Önreflektív gondolkodás: Ez az a terület, ami nincs még igazán kidolgozva. A kognitív elméletek kapcsolódnak az érzelmi elköteleződéshez, az önszabályozó tanulás önreflexiót igényel.

Az MI műveltség új modellje

The top of the slide features a decorative header with a dark blue background. It contains several overlapping semi-circular shapes. Some are solid dark blue, while others are filled with concentric circles of small dots or thin lines in a slightly lighter shade of blue.

Köszönöm a figyelmet!